

**Владимир В. Ајзенхамер**

*Факултет безбедности, Универзитет у Београду*

**Наташа М. Јовановић**

*Филозофски факултет, Београд*

## **АНАЛИЗА ДЕМОКРАТИЧНОСТИ ПАРЛАМЕНТАРНИХ ИЗБОРА У РЕПУБЛИЦИ ТУРСКОЈ 2015. ГОДИНЕ СА ОСВРТОМ НА ИСТОРИЈСКУ ГЕНЕЗУ ИЗБОРНОГ ПРОЦЕСА**

### **Сажетак**

Партија правде и развоја (АКП) доминира турском политичком сценом већ више од једне деценије. Декада њене владавине распламсала је бројне контраверзе у вези са стањем демократије у земљи која се на Западу, по правилу, сматра најдемократичнијом муслиманском државом. Оптужбе на рачун ауторитарности актуелног председника Реџепа Тајипа Ердогана, довођење партијског врха у везу са корупцијом, као и растући тренд ограничавања слободе медија, бациле су у засенак неоспоран допринос владајуће партије процесу демократизације турског друштва. Реч је о стављању онipotентне турске армије под контролу цивилних власти, чиме је отклоњена највећа баријера убрајању ове државе у категорију демократских система. Ипак, све учесталије замерке на актуелну политичку ситуацију у Турској и ауторитарне трендове на Босфору никако не могу бити игнорисане, што отвара легитиман простор за проучавање различитих аспеката (не)демократичности савременог турског друштва.

Аутори овога рада ће своју анализу усмерити на изборни процес, и утврђивање нивоа његове демократичности, на примеру

парламентарних избора 2015. Аутори полазе од претпоставке да, уколико су, у одређеном обиму, задовољени критеријуми слободних и поштених избора, Републику Турску можемо оценити као демократску државу, макар на минималном тј. изборном нивоу.

Кључне речи: Турска, парламентарни избори, ауторитаризам, изборна демократија, војна хунта, левица, десница, исламисти, АКП, Ердоган

## УВОД

Турска политичка сцена је од увођења вишестраначја 1946. године функционисала као комплексни конгломерат фрагментисаних политичких група и партија, склоних идеолошком груписању дуж левог или десног пола политичког спектра. Подела на левицу и десницу, која је актуелизована непосредно после првих вишестраначких избора, већ у самом заметку показала је склоност ка радикализацији политичке арене и отворила пут ауторитарним тенденцијама, како међу политичким партијама, тако и међу кемалистичким војно-бирокуратским елитама прекаљеним у данима стварања Републике. Партиципативна политичка култура, која се мрављим корацима развијала у турском друштву још од позних отоманских дана, наставила је свој развој у ништа повољнијим условима који су често подразумевали ескалације политички мотивисаног насиља и војна уплитања у изборни процес. Оваква ситуација је потрајала до краја XX века, када је идеолошки ривалитет деснице и левице изгубио на својој важности, уступајући место новој поларизацији турске политике – подели на секуларисте и исламисте.

Почетком новог века, почела је и нова ера турске политике, када је происламистичка Партија правде и развоја (АКП) освојила апсолутну већину гласова на изборима 2002. године, и преузела државно кормило самостално формирајући владу. АКП је наставила да осваја убедљиву већину на потоњим изборима, а њена политичка доминација је потрајала све до овогодишњих парламентарних избора након којих је ова партија изгубила могућност да поново оформи једнопартијску владу.

Владавина происламиста, сада већ дужа од деценије, расламсала је бројне контраверзе у вези са стањем демократије у земљи која се на Западу, по правилу, сматра најдемократичнијом муслиманском државом. Оптужбе на рачун ауторитарности актуелног председника Реџепа Тајипа Ердогана, као и довођење функ-

ционерера партије у везу са корупционашким аферама,<sup>1)</sup> те растући тренд ограничавања слободе медија, бациле су у засенак неупитни допринос владајуће партије демократизацији турског друштва – стављање армије под контролу цивилних власти, чиме је отклоњена највећа баријера сврставању ове државе у категорију демократских система.<sup>2)</sup> Ипак, наведене замерке на актуелну политичку ситуацију и трендове у Турској никако не могу бити игнорисане, што отвара легитиман простор за проучавање различитих аспеката (не)демократичности савременог турског друштва.

Аутори овога рада ће своју анализу усмерити на изборни процес, и утврђивање нивоа његове демократичности, на примеру последњих парламентарних избора одржаних 2015. године. Аутори полазе од претпоставке да, уколико су, у одређеном обиму, задовољени критеријуми слободних и поштених избора, Републику Турску можемо оценити као демократску државу, макар на минималном тј. изборном нивоу.

У првом делу рада поставићемо јасан теоријски оквир потребан за процену нивоа демократичности избора. Потом ћемо дати историјски приказ генезе изборног процеса, од првих парламентарних избора одржаних у сумрак Отоманске империје, па све до победе исламиста почетком XXI века. Централни део рада посвећен је анализи последњих локалних, председничких и парламентарних избора. Ова анализа биће извршена у складу са претходно утврђеним критеријумима демократичности. Завршни део послужиће на да сумирамо закључке анализе, и дамо евентуална предвиђања о будућности турске демократије.

## 1. КРИТЕРИЈУМИ ДЕМОКРАТИЧНОСТИ ИЗБОРА

Успешна и методолошки валидна анализа одређеног друштвеног феномена захтева интегрисање апстрактних појмова са конкретном емпиријском грађом. Апстракција тј. дефинисање појма је, свакако, почетка тачка истраживања. Стога ћемо анализу развоја изборне демократије у Турској започети дефинисањем теоријских координата које ће нам послужити као референтни оквир за оцењивање достигнутог нивоа демократичности у поменутој земљи. Циљ нам је да покажемо да се Турска, и након последњих

1) За више видети: Fevzi Bilgin, „Turkey brief: Corruption scandal and ensuing political crises“, *RETHNIK BRIEF*, Washington, DC, No. 3/2014.

2) За више видети: Живојин Ђурић, Владимир Ајзенхамер, „Политички систем Турске на размеђу кемализма и исламизма“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2011.

одржаних избора, упркос бројним контраверзама, може сврстати у категорију земаља које карактеришемо као консолидоване изборне демократије.

Изборна демократија је тип политичког режима који подразумева да се одржавају слободни и поштени избори тј. избори где сви актери имају могућност партиципације и где постоји неизвесност исхода.<sup>3)</sup> Уколико су, у одређеном обиму, задовољени критеријуми слободних и поштених избора, земљу можемо оценити као демократску, макар на минималном тј. изборном нивоу.

Изборни процес је нуклеус демократије. Са том констатацијом слажу се и Алфред Степан и Хуан Линц. Ови аутори сматрају да је за консолидацију демократије веома важно да постоји консензус о томе да су избори једини валидан пут освајања владајућих позиција и да, сходно томе, новооформљена влада мора бити резултат слободних и поштених избора. Алтернативни канали доласка на власт нису компатибилни са демократским начелима. Они, такође, сматрају да влада мора имати *de facto* моћ у спровођењу својих практичних политика, као и да ниједан други ауторитет, организација (војна, религијска или нека друга) или појединачни актери не смеју битно утицати на спровођење владиних одлука.<sup>4)</sup> Дакле, да бисмо одређено друштво могли да окарактеришемо као (консолидовану) демократију, макар на минималном нивоу, изборни процес мора бити прихваћен као 'једина игра у граду'.<sup>5)</sup>

Опсег демократије почиње са изборима али се, свакако, ту не завршава. Међутим, иако је демократија несумњиво далеко шири појам од изборне демократије, уколико се одређено друштво перманентно спотиче о изборни камен темељац, тешко можемо говорити о развоју демократије на било ком другом нивоу. Ово сматрамо, између осталог, и због тога што спровођење изборних правила у складу са утврђеним (међународним) демократским правилима и начелима подразумева и развој *партиципативне политичке културе*<sup>6)</sup> која се, за разлику од пароксијалне и поданичке политичке културе, развија искључиво у демократски уређеним друштвима. Кул-

3) Душан Павловић, Слободан Антонић, *Консолидација демократских установа у Србији након 2000. године*, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 45.

4) За више видети: Alfred Stepan, Juan Jose Linz, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and post – communist Europe*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1996.

5) Alfred Stepan, "Tunisia's Transition and the Twin Tolerantions", *Journal of Democracy*, No. 2/2012. стр. 91.

6) За више видети: Gabriel Almond, Sidney Verba, *The Civic Culture – Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Newbury Park, Sage Publications, 1989.

тура<sup>7)</sup> која подразумева да сваки грађанин може да бира власт, али и да буде изабран за политичког представника, је темељ друштва у коме је, макар у одређеном обиму, заступљена идеја политичке једнакости. Политичка једнакост може бити основа и за демократизацију неких других нивоа друштвености. Ми сматрамо да је реч о својеврсној повратној спрези – увођењем и одржавањем слободних и поштених избора (не само на номиналном већ и у пракси реализованом нивоу) развија се партиципативна, односно подврста партиципативне, *изборна политичка култура*. Са друге стране, уколико су такве политичке вредности заступљене и доминантне како међу припадницима (политичке) елите тако и у ширим друштвеним слојевима, можемо претпоставити да постоји плодно тло за опстанак изборне демократије.<sup>8)</sup> Дакле, због тога што сматрамо да изборни процес није тек пуки низ процедура већ је, због својеврсне партиципативне политичке културе, неопходан (мада свакако не и довољан) услов демократије у ширем обиму, одлучили смо се да савремену политичку арену у Турској посматрамо управо кроз призму евентуалне консолидације изборне демократије.

Постоји мноштво критеријума на основу којих можемо оцењивати да ли је изборни процес спроведен на демократски начин тј. да ли је реч о слободним и поштеним изборима. Оне најважније стандарде можемо сврстати у четири категорије, у складу са моделом које је у свом тексту навео Душан Вучићевић.<sup>9)</sup>

Први сет стандарда подразумева да су све веће и значајније партије партиципирале у изборној трци. Бојкот избора први је сигнал да нешто са изборним системом није у реду. Такође, уколико је појединим странкама забрањено да учествују на изборима ставља се знак питања на демократичност датих избора.<sup>10)</sup> Обрачунавање са политичким опонентима тако што им се забрањује учествовање у изборној утакмици уз изговор да се ради о екстремистичким (са идеолошким, верским или са било којим другим предзнаком) неретко је моћно оружје у рукама ауторитарних вођа. Дакле, уколико

7) Политичку културу можемо дефинисати као „скуп свих сазнајних, емотивних и вредносних ставова према политички значајним склоповима делатности. Ту спадају и преовлађујући обрасци понашања повезани са поменути ставовима, а који су прожети институционално прописаним нормама власти“ (Тодор Куљић, *Тито: социолошко – историјска студија*, Градска народна библиотека Жарко Зрењанин, Зрењанин, стр. 131).

8) Јовановић, Наташа, „На ивици изборне демократије – Србија после избора 2014. године“, *Социолошки преглед*, Но. 4/2014, стр. 513.

9) Душан Вучићевић, „Демократизација кроз изборе – изборни ауторитаризам у Србији“, *Политичка ревија*, Но. 4/2010.

10) Исто, стр. 14.

овај први критеријум није задовољен систем можемо оценити као изборни ауторитаризам<sup>11)</sup> или као неки други облик ауторитарног режима. Свакако није реч о изборној демократији.

Да би избори били одржани у демократском руху веома је важно да су испоштоване све процедуре које се тичу самог чина гласања, бројања гласова и утврђивања коначних резултата избора (подразумева се да се гласање одвија тајно, без притисака, а да се пребројавање гласова одвија на транспарентан начин уз контролу како међународних тако и домаћих институција). Дакле, свим грађанима без обзира на род, етничку, националну, верску или било коју другу припадност мора бити загарантовано право да бирају и да буду бирани. Такође, ова група критеријума односи се и на заштиту грађанских права у смислу заштите слободе окупљања, удруживања, мисли и говора.<sup>12)</sup>

Следећа група критеријума подразумева да постоји консензус власти и опозиције у вези са изборним системом, да је изборни систем неупитна константа политичког система и да је обезбеђена равноправност свих учесника.<sup>13)</sup>

Последњи сет норми односи се на тзв. бочне арене политичке утакмице тј. на равноправну заступљеност изборних такмаца у медијском простору и транспарентност извора финансирања странака.<sup>14)</sup> У анализама конкретних избора у различитим друштвима управо се у овом домену најчешће 'ломе копља' у вези са тиме да ли су и у којој мери поштована правила. Тешкоћа је у томе што је реч о стандардима који су далеко флексибилнији од оних који су наведени у претходне три категорије критеријума. Готово да је немогуће у конкретној земљи замислити потпуну медијску равноправност свих изборних актера. То, наравно, не значи да је медијска промоција изборних такмаца неважан услов демократских избора, напротив. Но, веома је тешко одредити границу у односу на то докле сме да се толерише фаворизовање појединих странака у медијима. Слична је ситуација и са финансијском потпором из-

11) Изборни ауторитаризам је хибридни режим у коме постоје неке демократске установе али који не испуњава услове да би се могао назвати (изборном) демократијом: Душан Павловић, Слободан Антонић, исто, стр. 72. Тако се, на пример, одржавају наизглед поштени и слободни избори, али уз чињеницу да су медији контролисани од стране власти и да опозиција нема довољно медијског простора да изнесе свој план и програм. Такође, забрана одређеним странкама да учествују на изборима може бити знак да је реч о изборном ауторитаризму.

12) Душан Вучићевић, исто, стр. 15.

13) Исто, стр. 15.

14) Исто, стр. 15.

борних листа.<sup>15)</sup> Ми ћемо настојати да дамо што валиднију оцену избора у Турској и када је реч о овој, четвртој групи стандарда, међутим, напомињемо да су, за разлику од претходне три групе, закључци који се односе на бочне арене изборног процеса релативнији и подложни различитим тумачењима.

## 2. ИЗБОРНИ ПРОЦЕС У ТУРСКОЈ – ЗАВИДАН ИСТОРИЈАТ, НЕЗАВИДНА ДЕМОКРАТИЧНОСТ

Први парламентарни избори у Турској одржани су још 1877. године, након што је годину дана раније проглашен први устав Отоманског царства.<sup>16)</sup> Овај иницијални изборни процес обележили су бројни недостаци, почевши од политичке, социјалне и економске неразвијености отоманског становништва, преко веома рестриктивне расподеле бирачког права, и нерегуларности везаних за избор доњег дома скупштине, до мешања централне власти у саме изборе.<sup>17)</sup> Иако је Устав предвиђао посредничка тела (провинцијска већа) у избору доњег дома парламента (члан 5.), њиме је провизорна улога ових органа ограничена само на прве изборе (члан 119.).<sup>18)</sup> Након тога, предвиђено је да се чланови доњег дома бирају непосредно. Ова пракса није заживела, јер је нови изборни закон још увек био на разматрању у горњем дому, када је скупштина распуштена. Таква ситуација је омогућила Султану Абдул Хамиду II да, супротно слову Устава, поново спроведе изборе по истом принципу и тако онемогући непосредно гласање.<sup>19)</sup> На овај начин отворен је пут за бројне изборне малверзације и провинцијским већима је омогућено да „...утврђују посланике неформалним процедурама које нису биле имуне на локалне непотизме и интервенције локалних властодржаца“.<sup>20)</sup>

Уз ове нерегуларности први (и други) турски избори биће упамћени по рестриктивним критеријумима доделе бирачког пра-

15) Наташа Јовановић, исто, стр. 511.

16) Устав из 1876. године предвиђао је формирање дводомне скупштине, сачињене од Сената (горњи дом) који номинује султан, и Представничког дома (доњи дом) изабраног од стране народа.

17) Hasan Kaly, „Elections and the electoral proces in Ottoman Empire, 1876 – 1919“, *International Journal of Middle East studies*, Cambridge Univeristy Press, New York, No. 3/1955.

18) Комплетан текст Устава из 1886. године доступан је на: 25/08/ 2015/ <http://www.anayasa.gen.tr/1876constitution.htm>.

19) Rainer Grote, Tilmann Röder, *Constitutionalism in Islamic Countries: Between Upheaval and Continuity*, Oxford University Press, New York, 2012, стр. 329.

20) Hasan Kaly, исто, стр. 267.

ва. Бирачко право било је утврђено на принципу полне сегрегације (жене су биле лишене како пасивног, тако и активног бирачког права), и дискриминисало је ниже слојеве тј. имовински недовољно ситуиране грађане, не пружајући им могућност да се кандидују за посланике (члан 68.).

Отомански парламентарни експеримент трајао је само две године, и неславно је завршен укидањем парламента од стране султана Абдул Хамида II, након чега је уследио тридесетогодишњи период аутократије. Младотурска револуција 1908. године довела је до рестаурације Устава из 1876-е, и отворила ново поглавље турске политике, по први пут уводећи на сцену политичке партије. Међутим, иако је ова новина подстакла клицу политичког плурализма, то нипошто није подразумевало већу демократичности изборног процеса, нити је представљало гаранцију за одржавање праве изборне утакмице.<sup>21)</sup> Иако је до почетка I светског рата у умирућој Отоманској империји одржано неколико избора, они су уприличени под нимало демократским оком Комитета јединства и прогреса, који су чинили младотурски револуционари.<sup>22)</sup>

Рат никако није погодовао побољшању услова за одржавање фер и поштене изборне утакмице, нарочито зато што су парламентарни избори 1919. године, одржани готово у стању опсаде, тик уочи британске окупације Истанбула. Након што су Британци распустили парламент, поновљени избори су одржани у Анадолији, коју су контролисали Мустафа Кемал Ататурк и Национални покрет отпора. Изборна утакмица готово и да није постојала, а изборима, као и потоњим парламентом доминирала је организација која је стајала на челу отпора страним завојевачима. Реч је Ататурковом Друштву за одбрану права Румелије и Анадолије, које ће убрзо променити име у Народну партију, а потом постати Републиканска народна партија (ЦХП). Ова политичка организација постаће ударна песница кемалистичке реформе, којом ће, након проглашења Републике 1923. године, привремено бити стављена тачка на турски вишепартијски систем.<sup>23)</sup>

Нова фаза изборног процеса започеће повратком вишестраничја 1946. године. ЦХП, која више од две деценије самостално водила младу турску републику, повремено и насилно сузбијајући опозиционе тенденције, на крају је подлегла „опозицији“ у соп-

21) Frank Tachau, „Turkish political parties and elections: Half a century of multiparty democracy“, Turkish studies, Frank Cass, Lodon, No.1/2000, стр. 128.

22) За више видети: Живојин Ђурић, Владимир Ајзенхамер, исто, стр. 442.

23) За више видети: Живојин Ђурић, Владимир Ајзенхамер, исто, стр. 443.



ственим редовима. Под притиском дела руководства које се противило ауторитарним тенденцијама и етатистичкој привреди, ова странка је омогућила поновно оснивање опозиционих партија и допустила им учествовање на изборима. Избори нису донели веће изненађење, барем када је у питању резултат. ЦХП је однео убедљиву победу освајајући парламентарну већину, али је и опозиција такође остварила велики успех изнедривши из својих редова партију која ће већ на следећим изборима потући владајуће кемалисте. Парадоксално, новоформирана Демократска партија (ДП) била је сачињена од бивших ЦХП – оваца, припадника кемалистичке елите који нису били задовољни континуираним ауторитаризмом, који је постепено Ататурково реформско наслеђе претварао у сопствену негацију. У клими која је постала нешто погоднија за правичнију изборну утакмицу, пре свега због подршке коју је либерализацији дао тадашњи председник Исмет Инону, одиграли су се следећи избори. ДП је остварила победу од чак 53% гласова, узимајући 84% посто места у парламенту, и остављајући ЦХП да се задовољи маргиналним бројем од 14% места.<sup>24)</sup> Бирачко тело „...које се заситило једнопартијског режима, било је спремно да шансу једној опозиционој партији на изборима 1950. године“.<sup>25)</sup>

Успон нове социјално-економске елите, чији је интерес оличавала ДП, упутиће озбиљан изазов старој бирократско-милитаристичкој елити, цепајући бирачко тело на два политичка пола. Победа ДП-а означила је почетак оштре поларизације турске политичке сцене, феномена који ће до данашњих дана остати слаба тачка изборног процеса јер омогућује константну радикализацију бројних подела укоренењених у турском друштву. Наредна деценија биће обележена ривалитетом ове две партије, који ће се у изборним годинама одвијати у више мање фер условима. Ипак, релаксирање изборног процеса било је кратког даха, и изборна пракса се вратила у добро познат колосек. Након избора 1957. године, на којима је ДП освојио још импозантнију већину од 58% гласова, ова странка је убрзано почела да клизи у ауторитаризам.<sup>26)</sup> Осокољена још једном упечатљивом победом странка је „...усвојила стриктно већински концепт демократије интерпретирајући своју доминацију као израз популарне воље“.<sup>27)</sup> Убрзо су се и милитаристичке кема-

---

24) Frank Tachau, исто, стр. 130.

25) Ibrahim Dalmis, „A quick glance at history of elections in Turkey“, *Insight Turkey*, SETA, Ankara, No. 2/2014, стр. 12.

26) Ibrahim Dalmis, исто, стр. 11.

27) Frank Tachau, исто, стр. 133.

листочке елите и либерално крило ЦХП нашле на удару ДП, што је на послетку испровоцирало реакцију војног врха који је 1960. године извео војни пуч који ће успоставити преседан за сва будућа мешања турске војске у послове цивилних власти. Наредне четири деценије протећи ће у знаку нових пучева, и покушаја војне хунте да контролише потоње изборе.

Војна хунта је убрзо након пуча започела мешање у изборни процес, настојећи да променом изборног система спречи ауторитарне тенденције међу политичким странкама. Устав који је хунта донела 1961. године у великој мери писан је са идејом „...веће либерализације политичког система и обуздавања већинских партија“.<sup>28)</sup> У ту сврху уведен је пропорционални систем, како би умањила могућност да једна партија освоји апсолутну већину места у парламенту. „Ова мера имала је жељени ефекат: током 50-их и 70-их, број гласова и број парламентарних места које су освојила две најјаче партије значајно је пао...“<sup>29)</sup> Ипак, увођење пропорционалног система не може се посматрати као ексклузивни узрок ове промене. Наиме, једна од пропратних последица војног пуча и забране ДП-а, била је управо фрагментације бирачког тела. Турски бирачи, ненавикнути на политички плурализам, нашли су се у конфузији покушавајући да одлуче која је странка прави наследник распуштене владајуће партије што је нужно довело до осипања гласова Партије правде (АП) која је покушавала себи да прибави статус легитимног наследника ДП-а.

Оваква политичка клима довела је до краткотрајне стабилизације политичке сцене, омогућајући АП да на изборима 1965. године освоји већину у парламенту и самостално формира владу. Већинска влада формирана је и након избора 1969-е, међутим већ на следећим изборима подршка бирачког тела се поново расула. Била је то последица политичких турбуленција које су пред крај ове деценије поново задесиле Турску, резултирајући 1971. године новим војним пучем.<sup>30)</sup> Овога пута пуч је изведен ненасилним средствима (популарно је назван „Удар меморандумом“), јер је војни врх упутио влади листу својих захтева, и за последицу није имао забрану владајуће партије. Наиме, меморандум војних главешина „...захтевао је од владајуће Партије правде да омогући формирање снажне и кредибилне владе која ће повратити политичку стабилност у земљи...“<sup>31)</sup> Како је меморандум пропраћен претњом да ће војска у

28) Исто, стр. 134.

29) Исто.

30) За више видети: Живојин Ђурић, Владимир Ајзенхамер, исто, стр. 445.

31) Исто.

супротном поново преузети ствар у своје руке, премијер Сулејман Демирел је поднео оставку, а на месту АП владе инсталирана је непартијска влада националног јединства. „Након тога уследила је постепена, мада не претерано успешна стабилизација политичког процеса и покушај поновног враћања на демократски курс спровођењем парламентарних избора 1973“.<sup>32)</sup>

Избори из 1973. године, иако су протекли под будним оком војног врха, имали су форму релативно фер изборне утакмице, и нису били обележени јачим мешањем војске у изборну вољу турских грађана. ЦХП је забележио поновни успон, формирајући коалициону владу са про-исламистички оријентисаном Партијом националног спаса (МСП), чиме је тренд фрагментације поново постао детерминанта изборног процеса. Ипак, иако се подршка бирача расула на бројне партије широм политичког спектра, у турској политици све јасније се дефинисала оштра поларизација на левицу и десницу, чија је борба све више искакала из оквира легалне политичке конкуренције. У политичкој арени поново су се профилисале две већинске партије које су оличавале ову поделу – ЦХП као предводник левог крила, и АП како перјаница деснице. На тај начин „Турска се истовремено суочила и са партијском фрагментацијом и са идеолошком поларизацијом, што је била експлозивна формула која је поговодила порасту физичког насиља међу милитантима екстремне деснице и левице.“<sup>33)</sup> Ова подела, која је испрва почела као сукоб политичких елита, убрзо се пренела и на масе обогаћујући поларизацију елементима „традиционалних“ сукоба иманентних турском друштву. Тако је сукоб левице и деснице попримио лица нових-старих дистинкција секуларисти-исламисти, Турци-Курди, сунити-алевити. Свака од ових наслеђених подела, нашла је своје место у „координатном систему“ левице и деснице додатно радикализујући политичку ситуацију.

Пуч из 1980. године ставио је тачку на анархију. Донет је нови устав, а тежња хунте да контролише изборни процес била је нескривена. За разлику од пређашњих пучева, након којих је хунта демократским механизмима покушала да отклони мањкавости политичког система, овога пута интервенција је била крајње ауторитарног карактера. Све претходно постојеће партије су распуштене, а њихови лидери добили су забрану бављења политиком (у распону од пет до десет година). Уведен је и изборни праг од чак 10%, како би се обуздала фрагментација и онемогућио улазак ма-

32) Исто.

33) Frank Tachau, исто. 136.

њих, углавном радикалних партија (са оба краја политичког спектра) у парламент. Наметнути су и специјални услови за одржавање редовних избора 1983. године. Војна хунта је себи доделила цензорску улогу, строго контролишући како програм и устројство новоформираних партија, тако и њихове листе кандидата, што је за резултат имало учешће само три партије на изборима. Ови избори остаће упамћени као најмање демократски избори у турској историји. Ипак, турски бирачи су показали завидан степен независности и изабрали су Отаджбинску партију (АНАП), уместо Националне демократске партије (МДП), коју је предводио генерал Кенан Еврен и којој је хунта наменила изборну победу.<sup>34)</sup>

Изборе који ће обележити наредне две деценије такође ће карактерисати мањак демократичности. Манипулативне измене изборног закона, за многе непремостиви изборни праг од 10%, рестрикције слободног изражавања политичких ставова, и стална претња новог војног пуча постаће турска изборна свакодневница.<sup>35)</sup> Поларизација политичког спектра се такође наставила, мењајући своју форму, постепено преносећи фокус са левичарско-десничарске компетиције на секуларистичко-исламистички ривалитет чиме је припремљена сценографија која и данас краси изглед турске политичке арене.

### **3. (НЕ)УПИТНА ДЕМОКРАТИЈА - ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ 2015-е**

Партија правде и развоја (АКП) основана је 2001. године. За само годину дана ова происламистичка партија је наишла на позитиван пријем код бирачког тела, односећи упечатљиву победу на изборима 2002. године и самостално формирајући владу. Иако је апсолутна већина освојена поново на парламентарним изборима 2007. и 2011. године, АКП је прошао трновит пут кроћења армијског врха, док коначно цивилна контрола над армијом није успостављена.<sup>36)</sup> Изборни процес у овом периоду обележио је ви-

34) МДП је на изборима виђен као „продужетак“ АП-а тј. као реорганизовани АП, док је АНАП представљао изворни „новитет“ на турској политичкој сцени.

35) Турска војска је интервенисала још један пут, 1997. године, када је присилила исламистичког премијера Неџметина Ербакана да одступи са власти, преузимајући на себе улогу „чуvara секуларизма“. Овај пуч није довео до мешања војске у потоње изборе, али је јако утицао на изборну вољу бирача на наредним изборима. Наиме, на изборима одржаним 1999. године, подршка исламистичкој опцији значајно је опала јер су бирачи били уверени да овој партији (Партија Врлине) неће бити дозвољено да преузме извршну власт, или да јој неће бити дозвољено да је слободно врши.

36) За више видети: Живојин Ђурић, Владимир Ајзенхамер, исто, стр. 458.

дан пораст демократичности, мада је идеал слободних и поштених избора и даље остао само идеал. Избори 2002. године уследили су након значајних легислативних реформи усмерених ка либерализацији изборног процеса. Ипак широка лепеза закона и даље је ограничавала слободно изношење политичких ставова, а војне власти су покушале да током изборне кампање забране поједине партије, укључујући и АКП.<sup>37)</sup> Бројним кандидатима ускраћено је право кандидатуре, због ранијих пресуда изречених на име незаконитог политичког говора.<sup>38)</sup> Ситуација се значајно поправила на изборима 2007. године, мада су рестрикције везане за слободу политичког изражавања и даље остале на снази.<sup>39)</sup> Иако ови недостаци нису отклоњени ни на следећим изборима, 2011. година остаће упамћена у политичкој историји по динамичној, фер и поштеној изборној утакмици.<sup>40)</sup> Ипак, АКП је претрпео озбиљне, и у великој мери утемељене, оптужбе на рачун сузбијања медијских слобода, чиме је постало јасно да је ова странка присвојила наслеђене репресивне легислативне инструменте, који су у прошлости били усмерени и против ње саме.

Растући ауторитаризам владајуће партије, довео је до делимичног изборног дебакла који је АКП претрпела на последњим изборима. Према општим оценама, „султанистичке“ амбиције дојучерашњег лидера АКП-а тј. актуелног турског председника Реџепа Тајипа Ердогана главни су кривац лошег изборног резултата који је АКП-у онемогућио да самостално формира владу након избора 2015-е. Наиме, Ердоган настоји да променом политичког система (из парламентарног у председнички) себи прибави већа председничка овлашћења. Како опозиција углавном не дели ову политичку визију, управо је ова намера и била једна од главних тема у предизборној трци.

Како смо претходно истакли, да би један систем назвали изборном демократијом неопходно је да буду задовољена четири поменута критеријума демократичности изборног процеса. Када су у питању прва два критеријума – учешће свих релевантних политичких партија на изборима, и регуларности гласања, бројања гласова и утврђивања коначних резултата, парламентарни избори 2015-е

37) Ове рестрикције имплементиране су легислативним путем: Кривичним законом, Законом о политичким партијама, и законима о раду медија.

38) За више видети: OSCE/ODIHR, *Republic of Turkey Parliamentary Elections 3 November 2002*, OSCE/ODIHR, Warsaw, 2002.

39) За више видети: OSCE/ODHIR, *Republic of Turkey Early Parliamentary Elections 22 July 2007*, OSCE/ODIHR, Warsaw, 2007.

40) За више видети: OSCE/ODHIR, *Republic of Turkey Parliamentary Elections 12 June 2011*, OSCE/ODIHR, Warsaw, 2011.

положили су тест демократичности. Широка лепеза политичких партија које су учествовале у парламентарној трци по први пут је обogaћена и једном прокурдском партијом, Народном демократском партијом (ХДП). Јача инклузија курдске мањине у политички процес је јасни показатељ да је, упркос свим критикама, у периоду између две парламентарне изборне утакмице дошло до значајног пораста политичких слобода. Изборни дан, и потоње процедуре везане за бројање гласова и утврђивање коначних резултата, такође су протекле без нерегуларности.<sup>41)</sup>

Трећи критеријум демократичности подразумева постојање консензуса свих учесника у вези са изборним системом, као и да је омогућена равноправност свих партиципаната. У последњем изборном циклусу у Турској при кандидовању странака, односно појединаца није било дискриминације.<sup>42)</sup> Узевши у обзир предочена искуства из претходних деценија, када је војним уплитањем мењан како изборни систем, тако положај/ шансе учесника у изборној утакмици, помак начињен на овом пољу је заиста респектабилан.

Четврти сет критеријума подразумева да су за демократско функционисање изборног процеса неопходни (мада свакако не и довољни) услови да постоји транспарентно финансирање учесника изборне утакмице и да су на снази медијске слободе, тачније да постоји равноправна медијска презентација свих изборних листа и кандидата. Што се тиче транспарентности финансирања странака у Турској она је на последњим парламентарним изборима била само делимична; један део средстава из којих је финансирана кампања остао је неидентификован. У ОЕБС-овом извештају се наводи да би ову ставку требало променити и на нивоу легислативе и на нивоу практичне примене исте.<sup>43)</sup> Међутим, не треба заборавити да је то пракса која постоји у великом броју земаља (које и упркос томе називамо изборним демократијама). Свакако да та чињеница није оправдање за ненавођење извора финансирања странака у Турској, међутим, напомињемо да то није био највећи проблем последње одржаних избора као и да су ипак, у одређеној мери, извори новца били јасно означени.

---

41) За више видети: OSCE/ODIHR, International Election Observation Mission – Republic of Turkey Parliamentary Elections, 7 June 2015. OSCE/ODIHR, Warsaw, 2015.

42) За више видети: OSCE/ODIHR, International Election Observation Mission – Republic of Turkey Parliamentary Elections, 7 June 2015. OSCE/ODIHR, Warsaw, 2015.; OSCE/ODIHR, Republic of Turkey – Presidential Election 10 August 2014. OSCE/ODIHR, Warsaw, 2014.

43) OSCE/ODIHR, International Election Observation Mission – Republic of Turkey Parliamentary Elections, 7 June 2015. OSCE/ODIHR, Warsaw, 2015.

За разлику од претходно анализираних критеријума, питања у вези са слободом медија су, са становишта демократичности, како за време изборних кампања тако и ван њих, најпроблематичнија питања. Као што смо поменули у делу у коме смо изнели теоријски оквир рада, реч је о релативно флексибилним критеријумима зато што је потпуно равноправна заступљеност изборних такмаца у медијима готово идеалнотипска ситуација. Такође, проблем фаворизовања појединих (најчешће владајућих странака) од стране медија није присутан само у Турској. Чињеница да је медијска арена поприште жестоких (неретко и неравноправних) борби актера са различитим политичким предзнаком је константа савремених изборних демократија, како у европском тако и у ваневропском контексту. То, међутим, не мења чињеницу да, уколико медијске слободе и равноправност нису заступљени на одређеном нивоу, не можемо говорити о консолидацији изборне демократије. Уколико је медијски простор у току предизборне кампање партијски униполаран, стартне изборне позиције свих актера нису једнаке и поставља се питање да ли онда уопште има смисла започињати изборну трку.

Стручњаци се углавном слажу да се стање, што се тиче слободе медија у Турској у последњих неколико година, прогресивно погоршало.<sup>44)</sup> Проблем са контролом медија од стране владајућих снага почиње са тим што не постоји довољно транспарентно финансирање медија.<sup>45)</sup> Иако је ситуација боља него што је то био случај деведесетих година прошлог века, последњи изборни циклус обележен је недостатком новинарске критичности (посебно према владајућој АКП), што је неумитно у вези са претходно изнетом чињеницом, као и неједнаким бројем извештаја о активностима лидера из различитих странака (опет је владајућа странка имала предност у односу на друге партије). Овакав тренд забележен је, како на локалним, тако касније и на председничким и парламентарним изборима. Како тврде поједини аутори,<sup>46)</sup> након 2011. године, као да је опао ентузијазам за даљом демократизацијом друштва (што свакако, укључује и слободу медија). До тада је овај процес све више узимао маха, трансформишући Турску у консолидовану изборну демократију, но након 2010. године, а нарочито после ко-

44) За више видети: Rethink Institute, *Diminishing Press Freedom in Turkey*. Washington DC: Rethink Institute, 2014.; Birol Baskan, „Turkey’s Historic Opportunity“, *2015 Turkish Election Report*. Washington DC: Rethink Institute, 2015.; Cem Toker, „Elections in Turkey: Fair or Fraud – Ridden?“ *Turkish Policy*. Vol. 12, No. 4/ 2014.; Fevzi Bilgin, исто.

45) Rethink Institute, исто, стр. 1.

46) Fevzi Bilgin, исто, стр. 3.

рупционашке афере у децембру 2013. године, почело је урушавањем демократских тековина на више нивоа друштвености. На велика врата се вратио традиционални, происламски наратив<sup>47)</sup> који је умногоме потиснуо питање европског (секуларног и демократског) идентитета Турака.<sup>48)</sup> Изборни циклус је био само лакмус папир за ионако лоше стање у медијској сфери.

У прилог тези да је презентација изборних актера у електронским медијима битна, иде и податак да чак 97% турских породица наводи телевизију као примарни избор информисања и забаве.<sup>49)</sup> Још од деведесетих година, турски национални сервис (ТРТ) има монопол над емитовањем вести и информативног програма уопште. Због тога посебно забрињавају подаци да је, нпр. током кампање за председничке изборе<sup>50)</sup>, тада актуелни премијер, Ердоган, добијао половину од укупног времена на ТРТ-у док су друга два кандидата заједно имали мање од половине. Такође, три од пет медијских кућа које су ушле у ОЕБС-ов узорак су давале предност Ердогану.<sup>51)</sup> На парламентарним изборима чак 46% од укупног програма на ТРТ1 добијала је АКП. Додуше, потпуно другачија ситуација била је, нпр. на ЦНН Турк-у где су ЦХП и ХДП добиле далеко више простора од владајуће АКП. Дакле, упркос томе што су АКП и Ердоган добијали највише медијске пажње није постојала унификација медија у том погледу и могла се чути другачија реторика.<sup>52)</sup>

Велики проблем у медијском извештавању је и чињеница да се предизборни програм умногоме преплиће са редовним извештајима о државничким пословима представника владе (посебно доскорашњег премијера а садашњег председника државе).<sup>53)</sup> С

47) Намеће се питање да ли је реч само о наративу који је средство за постизање што бољег изборног резултата или је реч о суштинској реисламизацији турског друштва. Ова тема захтева далеко већи обим рада од овог, али ми сматрамо да је више реч о првом сценарију него о другом. Између осталог, када је бирачко тело увидело да је умногоме реч о реторици, гласачи су окренули леђа Ердогану (на последње одржаним изборима).

48) Rethink Institute, исто, стр. 1.

49) Исто.

50) Председнички избори одржани су непосредно пре парламентарних, у августу 2014. године, и завршени су убедљивом победом Реџепа Тајипа Ердогана над заједничким опозиционим кандидатом Екмеледином Ихсаноглуом, у првом изборном кругу. Ови избори представљали су још једну прекретницу у политичком животу Турске, зато што се на њима по први пут председник републике бирао на непосредним изборима.

51) OSCE/ODIHR, Republic of Turkey – Presidential Election 10 August 2014. OSCE/ODIHR, стр. 18.

52) OSCE/ODIHR, International Election Observation Mission – Republic of Turkey Parliamentary Elections, 7 June 2015. OSCE/ODIHR, стр. 10.

53) Исто, стр. 8.



обзиром на то да је тај медијски простор резервисан само за АКП (јер су владајућа странка) *a priori* је немогуће постићи неопходну равнотежу. Но, не треба заборавити да овај перфидни трик (да владајући представници користе своје редовне активности за слање предизборних порука) није ни редак а ни иманентан само турским политичарима. Ово је нарочито случај када иста странка влада релативно дуго.

Главне теме изборне кампање су биле, осим социо-економских, питање мењања политичког система у председнички, курдско питање, међународни односи (посебно ситуација у Сирији и Ираку) али и све чешће подсећање опозиционих лидера на корупционошћу аферу из 2013. године (у коју су уплетени и поједини министри и синови званичника,) и на повећан ниво непотизма и корупције у друштву.<sup>54)</sup> Управо због оштрих оптужби на рачун Ердогана и његових страначких колега<sup>55)</sup>, да демократију желе да замене ауторитарним режимом, и да ће последица такве политике неминовно бити већи ниво корупције у друштву, опозициони представници и други критичари били су медијски скрајнути (то, свакако, као што смо видели, није био случај са свим медијским кућама).<sup>56)</sup>

У извештајима о последњим одржаним изборима, нарочито је акцентована употреба друштвених мрежа. То је био још један канал за презентацију политичког програма, али што је још важније, то је био један од главних канала за критиковање власти.<sup>57)</sup> Такође, с обзиром на то да постоје подаци да су новинари отпуштани са посла због критиковања владе у својим електронским или писаним извештајима, неретко су управо они своје ставове објављивали на интернету, на блогovima и на друштвеним мрежама.<sup>58)</sup> Због свега

---

54) Исто.

55) Наводни луксузни живот Ердогана и других представника власти постаје све учесталија тема и предмет критике у јавним дебатама у Турској. За време избора, спомињање Ердоганове виле чија изградња кошта, наводно, око милијарду долара, постало је готово свакодневно. За више видети: Fevzi Bilgin, исто, стр. 4.

56) Birol Baskan, Исто, стр. 8.

57) И ОЕБС-ови посматрачи су забележили значајан пораст употребе интернета и посебно друштвених мрежа у предизборне сврхе. Иако је ова чињеница неупитна, треба бити обазрив са истицањем значаја интернета као извора информисања због тога што је, упркос повећању употребе рачунара и социјалних мрежа, популација корисника интернета и даље значајно мања (и односи се, углавном и пре свега, на млађу, образованију и урбану групу становника) у односу на популацију која се првенствено информише преко телевизијских канала или преко радија и новина. Као што смо рекли, не умањујући значај интернета као канала информисања и критике, ипак је најважније да се постигне равноправност презентације изборних учесника у другим медијима (пре свега на телевизијама).

58) Rethink Institute, исто, стр. 4.

наведеног Ердоган је на неко време суспендовао Твитер (*Twitter*) и Јутјуб (*Youtube*).<sup>59)</sup> Ипак, обе социјалне мреже су убрзо поново постале доступне турским корисницима.<sup>60)</sup>

Примећујемо да су, за разлику од једног дела извештаја домаћих и неких других страних посматрача које смо навели, ОЕБС-ови извештаји, у погледу оцењивања демократичности медија, далеко блажи. Иако се на више места, и у извештају о председничким, и у извештају о парламентарним изборима наводи да постоји нетранспарентност власничке структуре медија, да извештавање није било равноправно и да су лидери АКП-а свесрдно користили своју владајућу позицију да монополишу поједине медије, ипак се и једни и други избори оцењују као фер утакмице. Иако су изостале дебате, све странке, односно кандидати, добили су могућност да изнесу своје програме и, иако је предност АКП-а и Ердогана била видљива, већина (посебно већих) странака и кандидата је добила медијски простор за преношење изборних порука.<sup>61)</sup> Уосталом, неочекивано слабији резултат АКП-а на парламентарним изборима у јуну ове године доказ је да, упркос напорима владајућих снага да монополишу медијски простор и маргинализују критичко мишљење у јавности, цензура не само да није била потпуна већ није ни успела. Можда је управо тај лош резултат, како тврди Баскан спасао демократију у Турској.<sup>62)</sup>

Због свега наведеног можемо да констатујемо да, иако је стање у медијима лоше и што је још више забрињавајуће, лошије него што је било пре само неколико година, последњи изборни циклус је ипак, чак и у оквиру овог домена, (релативно) прошао у демократским оквирима.

## ЗАКЉУЧАК

Освртом на историјску генезу изборног процеса у Турској идентификовали смо главне препреке које су још од дана оснивања Републике успоравале остварење зреле тј. потпуне изборне демократије. Анализа последњих парламентарних избора показала је да је Турска данас ипак на корак ближе једном таквом идеалу. Ако

---

59) 25/08/2015/ <http://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2014/03/21/turkey-bans-twitter-and-twitter-explodes>.

60) Rethink Institute, исто, стр. 12.

61) OSCE/ODIHR, International Election Observation Mission – Republic of Turkey Parliamentary Elections, 7 June 2015. OSCE/ODIHR, стр. 10.

62) Birol Baskan, Исто, стр. 8.

имамо у виду да су испуњени критеријуми из прве три категорије модела које смо применили, Турску данас можемо окарактерисати као изборну демократију. Међутим, то не мора тако да остане.

Неписано правило каже да старе навике тешко умиру. Недавно одржани парламентарни избори доказ су да оштра поларизација политичке сцене као авет прошлости поново походи турску политику. Искуство нам говори да такав заплет у Турској ретко када има, по демократију, повољан расплет. Такође, оптужбе за медијску дискриминацију које опозиција упућује Ердогану, већ су виђене у оним данима када се ДП оштро разрачунавала са својим политичким неистомишљеницима. И ова партија је, баш као и АКП у првим годинама након оснивања, била на удару армијског врха, а затим је, након што је демократским механизмима дошла на власт, склизнула у ауторитаризам и постала сопствена негације. Поставља се питање да ли ће и АКП упасти у исту клопку? Изгледа да је тако...

Привремено укидање друштвених мрежа, отпуштање новинара и контрола медија уз инциденте током кампање и на бирачким местима, убрзаним ритмом гурају Турску у понор ауторитаризма, а уколико се тај тренд настави и ситуација се погорша, тамо ће се сигурно и наћи. Ипак, чини се да нећемо дуго чекати на одговор на ово питање. У тренутку закључивања овог рада, сви покушаји формирања коалиционе владе пропали су, и расписани су нови избори, заказани за 1. новембар 2015. године. Политички немири и ескалације насиља (курдски и исламски радикализам) поново су турска реалност, а турски председник све више почиње да личи на убјенички пример диктатора. Међутим, овога пута нема војне хунте која би интервенисала у име демократије. Једини избор који је Турцима преостао јесте управо *изборна демократија*. Да ли ће она „преживети“ наредне изборе, сазнаћемо убрзо...

## ЛИТЕРАТУРА

- Almond, Gabriel, Verba, Sidney, *The Civic Culture – Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Sage Publications, Newbury Park, 1989.
- Baskan, Birol. „Turkey’s Historic Opportunity“, *2015 Turkish Election Report*. Washington DC: Rethink Institute, 2015.
- Bilgin, Fevzi, „Turkey brief: Corruption scandal and ensuing political crises“, *RET-HNIK BRIEF*, Washington, DC, No. 3/2014.
- Bilgin, Fevzi, „Back to democracy“, *2015 Turkish Election Report*. Washington DC: Rethink Institute, 2015.

- Вучићевић, Душан, „Демократизација кроз изборе – изборни ауторитаризам у Србији“, *Политичка ревија*. Вол. 26, Но. 4/2010.
- Grote, Rainer, Röder, Tilmann, *Constitutionalism in Islamic Countries: Between Upheaval and Continuity*, Oxford University Press, New York, 2012.
- Dalmis, Ibrahim, „A quick glance at history of elections in Turkey“, *Insight Turkey*, SETA, Ankara, No. 2/2014.
- Ђурић, Живојин, Ајзенхамер Владимир, „Политички систем Турске на размеђу кемализма и исламизма“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2011.
- Јовановић, Наташа, „На ивици изборне демократије – Србија после избора 2014. године“, *Социолошки преглед*, Но. 4/2014.
- Kaly, Hasan, „Elections and the electoral proces in Ottoman Empire, 1876 – 1919“, *International Journal of Middle East studies*, Cambridge Univeristy Press, New York, No. 3/1955.
- Куљић, Тодор, *Тито: социолошко – историјска студија*, Градска народна библиотека ‘Жарко Зрењанин’, Зрењанин, 2005.
- OSCE/ODIHR, *Republic of Turkey Parliamentary Elections 3 November 2002*, OSCE/ODIHR, Warsaw, 2002.
- OSCE/ODHIR, *Republic of Turkey Early Parliamentary Elections 22 July 2007*, OSCE/ODIHR, Warsaw, 2007.
- OSCE/ODHIR, *Republic of Turkey Parliamentary Elections 12 June 2011*, OSCE/ODIHR, Warsaw, 2011.
- OSCE/ODIHR, *Republic of Turkey – Presidential Election 10 August 2014*. OSCE/ODIHR, Warsaw, 2014.
- OSCE/ODIHR, *International Election Observation Mission – Republic of Turkey Parliamentary Elections, 7 June 2015*. OSCE/ODIHR, Warsaw, 2015.
- Павловић, Душан, Антонић, Слободан, *Консолидација демократских уставна у Србији након 2000. године*, Службени гласник, Београд, 2007.
- Rethink Institute, *Diminishing Press Freedom in Turkey*. Washington DC: Rethink Institute, 2014.
- Stepan, Alfred, “Tunisia’s Transition and the Twin Tolerantions”, *Journal of Democracy*, No. 2/2012.
- Stepan, Alfred, Linz, Juan, Jose, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and post – communist Europe*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1996.
- Tachau, Frank, „Turkish political parties and elections: Half a century of multi-party democracy“, *Turkish studies*, Frank Cass, Lodon, No.1/2000.
- Toker, Cem. „Elections in Turkey: Fair or Fraud – Ridden?“ *Turkish Policy*. No. 4/2014.

## Интернет извори

<http://www.anayasa.gen.tr/1876constitution.htm>.

<http://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2014/03/21/turkey-bans-twitter-and-twitter-explodes>.

**Vladimir V. Ajzenhamer, Natasa M. Jovanovic**

**ANALYSIS OF LEVEL OF DEMOCRACY  
IN PARLIAMENTARY ELECTIONS IN 2015.  
IN THE TURKISH REPUBLIC WITH REVIEW OF  
THE GENESIS OF THE ELECTORAL PROCESS**

**Resume**

The main goal of the authors is to analyze the development of electoral democracy and participatory political culture in the Republic of Turkey, in historical and contemporary context. Although the first elections were held even before the founding of the modern republic, we can identify the development of electoral democracy in this country only after the introduction of multi-party system in 1946. Until the beginning of the twenty-first century development of democratic institutions, respect the electoral procedure and application of real will of the voters was discontinued. With change of political options, parties and leaders changed, the perception towards democratic institutions also changed. Frequent intervention of the military junta, whose representatives often suspended electoral decisions of voters, even more slow down the development of democracy in Turkey.

In contrast to the long period of discontinuity, when Justice and Development Party (AKP) formed a government, more precisely after 2002, we can identify continuity in the consolidation of electoral democracy. In this paper, the focus was mostly on the level of democracy in the last parliamentary elections. After applying theoretical model of electoral democracy, more precisely, model of minimum definition of democracy, it was found that the June 2015 elections were held in a fair and free manner (i.e., in accordance with democratically established procedures). The biggest problem with these elections was the question of freedom of the media. Foreign and domestic observers evaluated that the control sections of the media by the ruling party is very problematic issue, and that it is evident that connection of government and media disturb democratic freedoms in Turkey. However, despite this great objection, because the other criteria are generally fulfilled, the authors estimate that Turkey, after recent parliamentary elections, can be evaluated as electoral democracy.

Key words: Turkey, parliamentary elections, authoritarianism, electoral democracy, the military junta, left, right, Islamists AKP, Erdogan

---

\* Овај рад је примљен 20. августа 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. септембра 2015. године.

